

ההפכה העירונית

מאת יחיאל בשן

"כל הארץ הפכה שוק שחור", נאנח הפרופסור הנכבד, "גם אני לא עמדת, לבסוף, בניסיון".
השיחה שנסבה על כוס תה (עם סכרין) בבית קפה ירושלמי הוקדשה למגפה, המשתוללת במדינה, ושמה: השוק השחור.

סיפר הפרופסור: "עד לפני חודש עמדתי בשלי ולא נסחפתי אף פעם לעסקי השוק השחור. מה אנו גרוועים מהאנגלים, למשל? בשנות המלחמה פנה כל אנגלי עורף להצעות השלמת התפריט שלו בקניות בלתי כשורות והי שוק השחור נחל כשלון חרוץ באנגליה אם כי האוכלוסייה לא לקקה דבש.

עקבתי בדאגה אחר השתוללות המחירים והצטמקות כוח הקנייה של משכורתאי, אולם התגברתי על כל הפיתויים. בינתיים אולו מיצרכים ומוצרים מהשוק ואני נשארתי עם כספי באינו אפשרות להשיג תמורתו משהו של ממש באורח חוקי."

רוב האורחים בארץ הגיעו כבר לפני זמן רב לידי ההכרה שאין מנוס מידי השוק השחור. במשאל שנערך פעמיים במשך השנה האחרונה עליידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הוברר מעל לכל ספק חלקן הניכר של הקניות בשוק השחור בכלל הקניות. בסיכום החקירה המדעית נתברר שהוצאותיה הממוצעות של משפחה בת ארבע נפשות לחודש הן 90 לירות וכמה פרוטות, מהן הוצאו 40 אחוז לקניית מזון ו-12 אחוז לרכישת צרכי הלבשה והנעלה. אותה שעה היה הרווח הממוצע של פועל 60 עד 70 לירות לחודש.

השוק השחור הוא יליד המגפה האינפלציונית במדינה המתבטאת בעודף כספים לעומת מחסור חמור במצרכים. לפני שלוש וחצי שנים, עם קום המדינה, היה מחזור המטבע 28 מיליון לירות לאוכלוסיה של 720 אלף (39 לירות לגולגולת). השבוע הגיע מחזור המטבע ל-97 מיליון לירות לאוכלוסיה של מיליון וחצי איש, כ-61 לירות לגולגולת. המסקנה: למרות שהאוכלוסיה רק התכפלה גול מחזור המטבע פי שלוש וחצי.

אולם גידול מחזור המטבע (הכספים שבידי הצרכנים) בלבד לא היה מפריע אילו גדל הייצור במידה מתאימה או היה נמצא במגמת ריבוי, לפחות. אילו מצא חכים שטרות הכסף שבידי מיליון וחצי תושבי המדינה כיוסי מקביל בשוק הסחורות לא היתה דוהרת האינפלציה מולדת השוק השחור. אולם למעשה ארע תהליך הפוך: בהתאם למספרים הרשמיים לסוף אפריל 1951 הופחת ייצור השוקולד והמתקים ברבע משך השנה האחרונה, קטן זיקוק השמנים בששית, פחת ייצור אריגי נכל, לא השתנה ייצור חוטי הכותנה והטיבין, שעה שאוכלוסיה המדינה גדלה בחמישית אחת.

יתר-על-כן, בחודשים האחרונים מטויות הכותנה והייצור, שותקו לגמרי, ייצור התעשייה בכללותו צומצם עקב המחסור בחומרי גלם. אף ייצור הירקות קטן בגלל הבצורת וכתוצאה כללית של מיצוט הסחורות שהוצעו לקהל הצרכנים נשארו בידיהם עודפי כספים רבים שתמורתם היו מוכנים לרכוש את המצרכים הדרושים להם והנמצאים בצמצום במחירים הגבוהים של השוק השחור. **לא שיי מדודים אמריקאיים.** עודפי הכספים נצטברו לא רק בידי בעלי יכולת כחשתנים וסוחרים אלא גם בידי פועלים מקצועיים, שהפיקו תועלת מהמחסור בידיים מאומנות ועובדות ובידי חנוונים זעירים שהרוויחו מהביקוש המוגדל למצרכים שנמצאו בזיוע מצומצם.

אחד המקורות העיקריים של השוק השחור, שאינו מדלדל למרות הביקוש הגדול, הוא משלוח חבילות המזון מחו"ל ופעילות תנויות הדולארים. מעטים הם המימני הלב המאמינים כי המזונות בשווי 20 מיליון דולאר המגיעים ארצה בחבילות המזון ולפי תעודות הסקרופ מובאים כשי מדוים אמריקאים בלבד. כי כל אדם שבידיו שפע של לירות ישראליות יכול לזכות תמורת לירה וחצי עד שתיים בדולאר מארנקו של תייר אמריקאי שאינו נחפו להחליף את הדולארים שברשותו בשער הרשמי, הקטן כדי חמישית (357 פרוטות) מהשער החופשי.

אך הספקים העיקריים של השוק השחור הם אנשי המסחר והתעשייה שמחו, עוד לפני שנה אחת בלבד, נגד מאשימיהם בספרות. כעת מודות אפילו הועדה העליונה להסדר הייצור והשיווק מיסודה של התאחדות בעלי התעשייה, לשכות המסחר, התאחדות הסוחרים הכללית, כי חברה עוסקים בהפקעת שערים.

סוחד המכולת המרוויח 28 לירות לחודש מהמנות שהוא מוכר לפי הקצבת השלטונות אינו מסתפק בכך, גוזל מצרכים מפיות לקוחותיו ומוכרם לאותם לקוחות כשכל אחד מהם משלה את עצמו כי לא הוא, אלא הברו, הצרכן האחר, רומה.
גם בעל איטליו אינו יכול להתקיים מהרווחים ה- באים לו ממכירת 100 הגרמים בשר אחת לשבועיים, המסתכמים. אם הוא בעל ציבור לקוחות ממוצע, שבצע לירות לחודש, עוד בימים כתיקונם, כשחולקו 800 גרם בשר לחודש, סיפר בעל איטליו אחד שכמעט כל לקוחותיו משלמים לו תוספת של 50 פרוטות לכל מנה בהיותם בטוחים שהם זוכים בנתח מיוחד. כך הכניסו 1000 צרכנים 50 לירות לשבוע בעד האשלייה של עייפית באיכות המנה, שהיתה למעשה מנתם ה חוקית.

הזרייה אחת במעגל הקסמים. גם אייסי פוק של הרגל-התזונה של עולי המזרח שלא זכו זה חודשים לחלוקת אורו, למשל, הוא אחד מגורמי הצ' לחת השוק השחור בו עלה מחיר קילו אורו לשתי לירות. כדי לרוכשו מוכר העולה העיראקי או התימני את מנת הביצים שלו במחיר עשרה גרוש הביצה. אף החקלאי שלא הצליח לזכות בתמיכת הממשלה להעלאת מחירי מוצריו פנה לשוק השחור, הפסיק את הספקת השוקים העירוניים, מוכר את מעט ההי צרת שהניבו שדותיו אחר הבצורת לספסר או לאיש במעגל הקסמים של השוק השחור המצטדק בכך שגידול הוצאותיו צריך לגרום אחריו גידול הכנסותיו כדי שלא יצטרך את ההפרש לכסות מכיסו.

למרות שייצור מוצרי הטיבין לא חול אולו המוצרים מן התנויות והסחורה מגיעה לצרכן בעקיפין בלבד במחירים הגדולים פי חמש, שש ועשר מהנקוב בהודעות הרשמיות. האם הצעירה החוזרת לביתה מבית היולדות נאלצת, אם אין היא רוצה לחכות שבועות בתור הנרשמים, לשלם לירה לחיתול, 10 לירות לאמבט רחיצה.

עתה, במאוחר מאד, החלו דנים בתרופה למגפה השחורה. אך לא סגירת תנויות הדולארים, הגבלת משלוחי חבילות השי והגדלת העונשים לספסרים יתקנו את המצב. הם רק יגדילו את סיכונו של הספסר שיעלה את מחירי המצרכים שבידיו. במידה שמקורות ההספקה של השוק השחור ייסתמו יפחת אי-השוויון בין מנות המזון שבידי האוכלוסיה, אך לא תגדל המנה האישית.

המגפה השחורה תיעלם באחד משני הדרכים: הורדת רמת-המחיה או הגדלה רבתי של הייצור וכנראה, בסופו של דבר, בשיתוף שני האמצעים. כי התרופה האמיתית נגד המגפה היא מנה מובטחת של כמות מצרכי מזון מספקת לכל אזרח במדינה, במחיר כדאי ליצרן.

